

Nəsibə CƏFƏROVA

AMK-nın dissertantı

Elmi rəhbər: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Fəxrəddin Baxşəliyev

Ünvan: Yasamal r., Ə.Ələkbərov küç. 7

E-mail:ceferova-nesibe@mail.ru

ŞİMAL-QƏRB REGIONUNDA NİNNİ VƏ LAYLALARIN TOPLANMASINA DAİR

Xülasə: Məqalə Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsində (Şəki, Zaqatala, Qax, Balakən) alim və tədqiqatçıların ekspedisiya zamanı toplanan folklor nümunələri, layla və ninnilərdən bəhs edir. Azərbaycanın Şimal Qərb bölgəsi janr zənginliyi ilə seçilir. Anaların oxuduğu ninni və laylalar bu bölgədə geniş yayılsa da, mənbələrdə çox az rastlaşır. Araşdırmada əsas məqsəd mövcud tədqiqatlarda yer alan folklor nümunələrini müqayisəli təhlil edərək janrların səciyyəvi cəhətlərini üzə çıxarmaq və regional özəlliklərini işıqlandırmaqdan ibarətdir. Bu sahədə apardığımız araşdırmalar bir daha sübut etdi ki, hələ də qeydə alınmamış musiqi nümunələri yaşamaqdadır. Bu folklor nümunələrini aşkara çıxarmaq etnomusiqişünaslıq elmi üçün vacib və əhəmiyyətli bir işdir.

Açar sözlər: folklor, xalq musiqisi, şimal-qərb regionu, ninnilər, laylalar, təsnifat

Təqdim etdiyimiz araşdırma Azərbaycanın Şimal-Qərb regionuna məxsus uşaq musiqisi ilə bağlı mövcud materiallar və ekspedisiya vaxtı topladığımız layla və ninnilərin öyrənilməsinə yönəlmişdir. Şimal-Qərb regionunda təşkil etdiyimiz ekspedisiya zamanı məlum oldu ki, hələ də toplanmamış folklor nümunələri yaşamaqdadır. Bütün bu faktlar təqdim edilən araşdırmanın mövzusunun aktualıdır. Bu folklor nümunələrini toplamaq, notlaşdırmaq, gələcək nəsillərə ötürmək mədəni irsimizi qoruyan başlıca meyardır.

“Qapalı mühit şəraitində və ya tək qalanda zümzümə edilən bayatı, ağı, layla, oxşama və bu kimi başqa oxumalar böyük təsir gücünə malikdir. Folklorun əski dövrlərini təmsil edən bu növlər onun alt qatlarını öyrənmək baxımından müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Toplanması nisbətən gec başlanmış həmin qatlarda çoxlu qiymətli nümunələr hələ də qalmaqdadır” [7, s.116].

Şimal-Qərb regionunda uşaq musiqi folklorunun vəziyyəti

Uşaq folkloru Şimal-Qərb regionunun mühüm bir hissəsini təşkil edir. Zaman etibarilə bölgədə keçirilmiş ilk irimiqyaslı musiqi-etnoqrafik ekspedisiya xalq artisti, professor Bülbül Məmmədovun başçılıq etdiyi Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabineti tərəfindən 1937-ci ildə təşkil olunmuşdu. Gəncə, Lənkəran, Şəki, Şuşa,

Quba və başqa şəhər və rayonlarda ekspedisiya aparılmışdır [3]. Bu ekspedisiyada böyük bəstəkarlarımız Q.Qarayev, C.Hacıyev, S. Hacıbəyov, ustad musiqişünasımız M.İsmayılov da iştirak etmişdir. Həmin ekspedisiya zamanı Gəncə, Lənkəran, Şəki, Şuşa, Quba və başqa şəhər və rayonlardan çoxlu sayda musiqi nümunələri toplanmışdı. Təxminən bir aya qədər davam etmiş Nuxa (Şəki, 1937) ekspedisiyasının nümunələri bütöv bir siyahıda, daha doğrusu, pasportlaşdırılmış sənəddə öz əksini tapsa da, onlar barədə nə səs yazılarında, nə də not köçürmələrində tam məlumat yoxdur.

Görkəmli musiqişünas-alim Əhməd İsayadə 1960-cı illərin ikinci yarısından etibarən Azərbaycanın bir çox bölgələrində, o cümlədən Qax, Şəki rayonlarında ekspedisiyalarda olmuş, yüzlərlə folklor nümunələri toplamış, nota yazmış, bölgələrdəki xalq musiqi ifaçıları haqqında dəyərli informasiya əldə etmişdir. Həmin ekspedisiyalardan toplanmış xalq musiqisi nümunələri əsasında Ə.İsayadə bəstəkar Nəriman Məmmədovla birlikdə iki hissədən ibarət “Azərbaycan xalq mahnı və oyun havaları” adlı folklor məcmuəsi [6] tərtib etmiş və bu toplular 1975 və 1984-cü illərdə nəşr olunmuşdur.

Şimal-Qərb regionunda ekspedisiya apan alimlərdən biri əslən şəkili olan Faiq Çələbi həmişə Şəkinin folklor musiqisi ilə, ilk növbədə instrumental janrlarla maraqlanmışdır. Toplamalar bir qayda olaraq tədqiqatçının öz şəxsi arxivində saxlanılaraq, elmi məqalələrində bu barədə dəyərli məlumatlar verilir. Biz bu məlumata alimin Şəki folklor antologiyasına yazdığı “Şəki folkloruna bir nəzər” adlı ön sözündə [4, s. 3-34] rast gəlirik.

Azərbaycanın bir çox regionlarından uşaq folkloru və xüsusilə laylalar toplamış tədqiqatçı Tahirə Kərimova, 1986-cı ildə Qax rayonunun bir sıra kəndlərindən maraqlı nümunələr əldə etmişdir. T.Kərimovanın ekspedisiya zamanı topladığı folklor nümunələri əsasında “Ana folkloru” [5] məcmuəsi çap olunmuşdur.

Şimal-Qərb regionunda alimlər və tədqiqatçılar tərəfindən ninni və laylaların toplanması və notlaşdırılması.

Layla mənəvi aləminizin, iç dünyamızın şah nəğməsidir. Çünki layla hər bir körpə üçün ən doğma olan varlığın – ananın səsi ilə ən gözəl səslə, sonsuz və məhrəm bir bağlılığın ifadəsi kimi ruhumuza axır. Bu musiqi kövrək duyğulardan qaynaqlandığından eyni kövrəkliyi hər dəfə layla adı dilə gələndə, onun sədası eşidiləndə yenidən yaşamış oluruq. Laylaların böyük bir qismi arzulama xarakteri daşıyır, analar övladlarına ilk növbədə möhkəm can sağlığı arzulayırlar, bunun üçün Allaha dua edir, qurban deyir, balasının pis gözdən uzaq olmasını istəyir. Layla bütöv xalqın dünyagörüşünün, anaların yaşam fəlsəfəsinin ifadəsi, insana qarşı duyduğu ən təmiz hislərin himnidir.

Daima həmsöhbət olduğumuz etnomusiqişünas alim Fəttah Xalıqzadə 2002-ci ildə Qax rayonunda indiyə qədər keçirdiyi ekspedisiyalar zamanı topladığı folklor nümunələri haqqında məqalə dərc etdirmişdir. Müəllif bu rayondan çoxlu sayda folklor nümunələri toplayıb, o cümlədən uşaq folkloru nota almaqla

bərabər, müqayisəli təhlilə də xüsusi yer vermişdir. Təqdim etdiyimiz laylanın not yazısı (nümunə 1) F.Xalıqzadənin “İlisunun musiqi etnoqrafiyası dünən və bu gün” məqaləsindən götürülüb [8, s. 139].

Nümunə № 1

Layla

Lay - lay de - dim ya - ta - san. Qı - zıl gü - lə

ba - ta - san. Qı - zıl gül köl - gə - sin - də, ba - lam,

Şi - rin yu - xu ta - pa - san. Lay - lay ba - la, a lay - lay.

Burada işlənən qızılgül sözü diqqəti cəlb edir. Bildiyimiz kimi, körpələrin gözəl qoxuları olur. Ana körpəsini öpdüyü zaman, qoxunu gül qoxusuna bənzədir. “Qızılgülə batmaq” ifadəsi də buradan gəlir [5, s.7].

Laylanın ölçüsü dəyişkəndir. Melodiya qismən dalğavari xətlə aşağı doğru hərəkət edir. Onun tərkibində k_3 intervalı sıçrayışlarına rast gəlmək olar. Folklor nümunəsi iki cümləli melodik sətir formasındadır: $a+a_1$. İkinci xanədə yer alan D səsi melodiyanın şur məqamına istinad etdiyini deməyə əsas verir. Lakin növbəti ibarələrdə bu səs iştirak etmir və bütün melo-sətirlər E səsinə tamamlanır. İkinci, dördüncü, altıncı və sonuncu xanələrdə yer alan motiv isə segah məqamına xas kadans motivlərini xatırladır.

1999-cu ildə macar musiqişünası, türkoloq Yanoş Şipoş və folklorşünas alim F.Xalıqzadə Zaqatalada ekspedisiyada olmuş, 2005-ci ildə Dr.Y.Şipoş “Azərbaycan el havaları” [11] adlı kitabını nəşr etdirmişdir. Zaqatala rayonundan folklor nümunələri toplayıb, notlaşdırmışdır. Belə folklor nümunələri arasında uşaq folklor nümunələri (laylalara) da rast gəlinir. Aşağıdakı iki nümunəni (nümunə 2,3) Y.Şipoşun “Azərbaycan el havaları” kitabından götürmüşük [11, s. 394].

Nümunə № 2

Layla

(♩ = 112) *Lullaby*

Léy - léy, ba - lam, léy - loy,

Kör - pe ba - lam, léy - loy,

Kör - pe ba - lam, a, léy - loy,

Çə - çe ba - lam, a, léy - loy.

Laylanın ölçüsü (Nümunə №2) hər xanədə dəyişir (2/4, 5/8, 2/4, 3/4, 2/4, 7/8, 5/8, 5/4). Folklor nümunəsi iki cümləli melodik sətir formasındadır. Cümlələr arasında çox cüzi fərq hiss olunur $a+a_1$. Layla A mayəli şur məqamındadır.

Nümunə № 3[11, s. 397]

Layla

(♩ = 144) *Lullaby*

Lay - lay, ba - lam, a, lay - lay,

Lay - lay, ba - lam, lay - lay, lay - lay.

Şi - rin yu - xu ta - pa - san, ba - lam,

Qı - zıl gül - lər i - çin - de

Diapazonu çox kiçik olan (X_4) layla (Nümunə № 3) A mayəli şur məqamındadır. Əvvəlki nümunədən fərqli olaraq burada şur məqam intonasiyaları özünü daha çox büruzə verir və laylanın həcmi də bir qədər genişdir. Musiqi nümunələrində yer alan motiv özəyinin, diapazonun, səs sırasının eyni pərdələrdən ibarət olması ikinci laylanın birincinin inkişafı variantı olduğunu deməyə əsas verir.

2005-ci ilin yayında Şəki rayonunda bir-birinin ardınca iki ekspedisiya keçirildi. F.Xalıqzadə 2006-cı ildə isə “*Песни уз Илеку*” məqaləsini [12] nəşr etdirmişdir. Bu məqalədə Şəkinin bir çox kəndlərində (Kiş, Kiçik Dəhnə, Böyük Dəhnə, Baş Göynük, Oxut, Qoxmuq və s.) ekspedisiya apararaq, musiqi folklorumuzu ətraflı öyrənən tədqiqatçı əmək nəğmələri, uşaq, mərasim, xalq mahnıları, aşıq musiqisi toplamış, o cümlədən Şəkinin musiqi folklor nümunələrinin digər rayonlarla müqayisəli təhlilinə də yer vermişdir. Həmin məqalədən not nümunəsi [12, s. 49] təqdim edirik.

Nümunə № 4

Layla

Layla dəyişkən ölçülüdür. (6/8,3/4,5/8,6/8,3/4,3/8). Nümunənin diapazonu X4-dır. Layla E mayeli segah məqamındadır. Mayədə başlayan melodiya mayədə tamamlanır.

Şimal-Qərb bölgəsindən etnomusiqişünasların topladığı laylalar şur və segah məqamına əsaslanır. Ölçü dəyişkənliyinə tez-tez rast gəlirik. Bu da onların daha arxaik folklor nümunəsi olmasından xəbər verir.

2005-ci il, 8 avqust tarixində Ü.Hacıbəyi adına Bakı Musiqi Akademiyasının bir qrup heyəti professor Gülnaz Abdullazadənin rəhbərliyi ilə Şimal-Qərb bölgəsində axtarışlara başladı [10] və bir sıra zurnaçılar dəstəsi ilə intensiv iş aparıb çoxlu sayda not nümunələri əldə etdilər. Bu materiallar disk formasında mövcuddur.

2003-cü ilin yayından etibarən Azərbaycanın Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondunun dəstəkləri ilə “Musiqi dünyası” böyük və məsuliyyətli bir layihənin təməl daşını qoydu–Azərbaycan ənənəvi musiqi atlasını [9, s.152-159] gerçəkləşdirmək məqsədi ilə respublikamızın müxtəlif bölgələrinə ekspedisiyalar başlandı.

Ekspedisiya nümayəndələri Balakən, Zaqatala, Qax və Şəki rayonlarında həyata keçirdikləri ekspedisiya haqqında geniş məlumat verərək, burada əsas diqqətin dörd rayonun üstünə düşdüyünü vurğulamışlar. O cümlədən tədqiqatçılar müxtəlif növ materialların təsnifatı və işlənməsi ilə bağlı janrlara, etnoslara və ərazilərə görə bölgülərin aparılması Şimal-Qərb kəsimində yerləşən rayonlarla bağlı maraqlı fikirlər səsləndirmişlər. Həmçinin region folklor ənənələrinin öyrənilməsi, xüsusilə gənc mütəxəssislərin yetişməsi üçün yaxşı bir məktəb rolunu oynadığı da burada öz əksini tapmışdır.

Uşaq nəğmələrinin bir növü ninnidir. Ninni-ana uşağını yatızdırmaq üçün oxunan xalq folkloru janrıdır. Ninnilərin mövzusu uşağın uzun ömürlü olması, bəxtinin gözəl olması, göz və nəzərdən, xəstəliklərdən uzaq olması, ağlamaması, tez böyüməsini ifadə edən bayatılardan təşkil edilir. Uşaq göz açdığı gündən ninnilər eşidərək böyüyür. “Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğətində “Ninni” beşik nəğməsi kimi verilir və şifahi xalq ədəbiyyatında şeir formalarından biri kimi izah olunur” [2, s. 223].

Şəkinin musiqi folkloru haqqında danışarkən musiqişünas, alim Səadət Təhmirazqızının adını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. O, bir neçə il ərzində (1998-2003) bölgədə böyük tədqiqat işi aparmış, 2009-cu ildə “Şəkinin xalq musiqi ənənələri” adlı namizədlik dissertasiyasını yazmışdır. Dissertasiyada Şəkinin tarixi, mədəniyyəti, musiqisi ilə bağlı geniş tədqiqat öz əksini tapmışdır. Müəllif həmçinin müxtəlif janrda musiqi folklor nümunələri toplamış və təhlil etmiş, iki kitab nəşr etdirmişdir: “Şəkinin musiqi folkloru ənənələri” [10], “Şəki ifaçılıq sənəti”. S.Təhmirazqızı “Şəkinin musiqi folkloru ənənələri” [10] kitabında bir sıra ninniləri toplayıb, nota almışdır [10, s. 100-105]. Aşağıda təqdim etdiyimiz üç ninni (nümunə 5, 6, 7) S.Təhmirazqızının “Şəkinin musiqi folkloru ənənələri” [10] kitabındandır [13, s. 100-105].

Nümunə № 5

Ninni

Ninninin ölçüsü isə 2/4-dir. Folklor nümunəsi olduqca kiçik həcmli və bir cümlədən (dörd xanə) ibarətdir, punktir ritmlidir. Melodiya G mayəli şur məqamındadır.

Nümunə № 6

Ninni

Ölçüsü 6/8 olan ninni (nümunə 6) əvvəlkindən (nümunə 5) fərqli olaraq daha həcmli olub, üç cümləli melodik sətir formasında yazılmışdır: a+a₁+a. Punktir ritmli melodiyanın inkişaf xəttini sekunda münasibətli notlar təşkil edir. Ninninin diapazonu çox kiçikdir (K3). Bir sıra Azərbaycan xalq mahnılarına xas cəhət kimi melodiyanın yuxarıdan aşağıya doğru hərəkəti səciyyəvidir. Folklor nümunəsi Ais mayəli segah məqamındadır. Ninni mayənin üst aparıcı tonunda başlayır [13] və mayədə tamamlanır.

Nümunə № 7

Ninni

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

Son ninnini (nümunə 7) Şəki rayonunda informantlardan birindən eşitmişdik. Ninni asta templi, sakit, həzin, aramla oxunan melodiya malikdir. Ölçüsü isə dəyişməz olaraq 6/8-dir. Melodiya dalğavari xətlə hərəkət edir. Folklor nümunəsi iki cümləli melodik sətir formasındadır. Cümlələr 4+4 xanələrdən təşkil olunmuşdur (cümlələrin yalnız sonluğu fərqlənir) $a+a_1$. Ninnidəki cümlələr həm melodik, həm də ritmik quruluş baxımından bir-birini təkrarlayır. Melodiya H mayəli segah məqamındadır, beşinci pərdə ilə başlayır [13] və bu səs üzərində gəzişərək əsas tonda tamamlanır.

S.Şirinovanın (Təhmirazqızı) topladığı ninnilər folklor musiqisinin nadir incilərdən hesab etmək olar. Çünki, Şimal-Qərb bölgəsində ninni janrını toplamaq çox çətin bir məsələdir. Hər üç ninni arasında oxşar və fərqli cəhətlər vardır. Ölçünün dəyişməzliyi, səslərin rəvan hərəkəti hər üç ninnidə özünü göstərir.

Şimal-Qərb bölgəsində ekspedisiya zamanı topladığımız laylalar

Tədqiqatçılar dəfələrlə ekspedisiyalar təşkil edərək, xeyli sayda not nümunələri toplamış olsa da, araşdırmalar sübut etdi ki, toplanmamış, unudulmuş çoxlu sayda folklor nümunələri hələ də mövcuddur. 2019-cu ildən başlayaraq tədqiqat işimizlə əlaqədar Şimal-Qərb bölgəsini öyrənib tətbiq etmək məqsədi ilə dəfələrlə bu rayonlara səfər etdik. Orada olarkən tanınmış ifaçılarla, müdrik ağsaqqallarla, sinəدفəftər nənələrlə görüşərək, onların çaldıqlarını, oxuduqlarını və söylədiklərini lentə aldığımız.

2019-cu ilin avqust ayının ortalarında Şəkidə ekspedisiya apardığımız zaman Aşağı Göynük kəndində informatorumuz Məkkə Məcidova (1941-ci ildə Baş Göynük kəndində doğulmuşdur) bizə bir çox məlumat verdi. Məkkə Məcidova ziyalı bir ailədə doğulduğunu və ailədə folklor böyük marağın olduğunu, o cümlədən doğulduğu Baş Göynükdə çoxlu folklor nəğməsi eşitdiyini söylədi. Bizə hər janr barəsində söhbət açıdıqca bir neçə musiqi folklor nümunəsini oxudu. Bu folklor nümunələri arasında layla da var idi. Məkkə Məcidova: “Ana laylası izah olunmayan dərin bir aləmdir. Ana qəlbinin döyüntüləri olan, ana ürəyinin hərərəti ilə isinən və həyata qanad çalan bu misraların təsirini musiqiylə anlamaq yaxşı olar” – dedi və oxudu:

Nümunə № 8

Layla

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

Ba-lam lay - la lay - la Ba-lam a lay - la Qu-zu ba-lam a lay - la

Ba-lam yat - sın be - şik - də Bül - bül öt - sün e - şik - də

Kör - pə ba-lam a lay - la Qu - zu ba-lam a lay - la.

**Şəkinin Aşağı Göynük kəndində informatorumuz Məkkə Məcidova Mabud qızı
(1941-ci il də Baş Göynük kəndində anadan olub)**

Layla (nümunə 8) hərəkətli, həzin melodiya malikdir. Ölçüsü dəyişkəndir. Folklor nümunəsi üç cümləli melodik sətir formasındadır. Cümlələrdəki xanələr 3+2+2–dir. Üçüncü cümlə isə birinci cümlənin qısaldılmış variantıdır. Həm melodik, həm də ritmik quruluş baxımından bir-birini təkrarlayır. Layla F mayeli şur [13] məqamındadır.

2020-ci ilin yanvar ayında ekspedisiya zamanı Şəkinin Qoxmuq kəndinin sakini 1973-cü il təvəllüdlü Qönçəgül Alpaşayeva ilə əvvəlcə danışmaq istəməsə də çətinliklə də olsa bizə söhbət əsnasında bizə bir çox məlumatlar verdi. Belə dəyərli xəzinəmizi təşkil edən oxuduğu layladır. Bu melodiyanı anası Salamətdən eşitdiyini dedi: (nümunə 9) .

Nümunə № 9

Layla

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsibə

Lay-lay de-dim hə - mi - şe Kar-van ge-dər ye - ni - şe

Yas-tı - ğın-da gül bit - sin Dö-şe-yin-də bə - növ - şe.

Layla (Nümunə№ 9) hərəkətli, həzin melodiya malikdir. Ölçüsü 6/8-dir. Melodiya qismən dalğavari xətlə hərəkət edir. Onlar arasında demək olar ki, sıçrayışa rast gəlinmir. Folklor nümunəsi iki cümləli melodik sətir formasındadır $4x+4x$. Cümlələr arasında ritmik cəhətdən çox olmasa da registr baxımından fərq hiss olunur. Layla E mayəli segah məqamındadır. Melodiyanın I cümləsi məqamın VII pərdəsində başlayıb yaxın məsafədə gəzişərək, VI pərdəsində (əsas tonun kvintası) tamamlanır.

Qax rayonunda ekspedisiya zamanı bir çox informantlarla görüşüb folklor nümunələri topladıq. Rayonun 1951-cü il təvəllüdlü sakini Babayeva Ruqəyyatın ifası buna nümunədir. Ruqəyyat nənə Qax məktəblərinin birində uzun illər ədəbiyyat müəlliməsi kimi çalışmışdır.

Qax rayonunun sakini 1951-cü il təvəllüdlü Babayeva Ruqəyyat Baba qızı

Nümunə№ 10

Layla

Nota köçürdü: Cəfərova Nəsimə

Trills (tr) are indicated above the notes in the first and third measures of the first line, and above the final note of the second line.

Lay - la de - dim ya - ta - san, Qı - zıl gü - lə ba - ta - san

Qı - zıl gü - lün i - çin - də Şi - rin yu - xu ta - pa - san.

Laylanın (Nümunə№ 10) ölçüsü 6/8-dir. Folklor nümunəsi iki cümləli melodik sətir formasındadır: 4 xanə + 4 xanə a+a1. Cümlələr yalnız əvvəlinin kiçik dəyişikliyinə görə fərqlənir (sonluq eynidir) və sinkopa ilə başlayır. Diapazonu X5 olan layla E mayəli segah məqamındadır. Melodiyanın hər iki cümləsi segah məqamının VI pərdəsində başlayır (bu pərdədən sıçrayış etmək segah məqamı üçün səciyyəvidir), bu pərdədə gəzişərək, aşağı doğru hərəkət edib mayəyə gəlib çatır və mayədə tamamlanır.

F.Xalıqzadə öz məqaləsində qeyd edir ki, Şimal-Qərb bölgəsindən toplanmış musiqi nümunələrinin ritmi Qarabağ, Lənkəran, Şirvan bölgələrindən fərqlənir. Şimal-Qərb bölgəsində daha çox variantlığa rast gəlinir. Digər bölgələrdə olduğu kimi, melodik bəzək və xırdalıqla məhdudlaşmır. Həm də bəzi musiqi nümunələrinin interval fərqi ilə oxunduğunun şahidi olmuşuq [8, s.137].

“Qax rayonunun musiqisi Azərbaycanın digər bölgələrindən, hətta qonşu Şəki rayonunun xalq musiqisindən dərhal seçilir. Bunun səbəbini isə Şəki rayonunun daha qədim və türk soykökünə bağlı olduğunu, Qax rayonunun soykökünün digər xalqın nümayəndələrinin - gürcü, avar, saxor, ingiloyların məskunlaşdığı ilə əlaqələndirirlər” [8, s. 130]. Qax-Zaqatala bölgəsində digər xalqların yaşaması ən vacib və xüsusi məsələ kimi ortaya çıxır. Əhalisi etnik cəhətdən əsasən yekcins olan digər bölgələrimizdə xalq musiqisinin mənşəyi adətən bu qədər kəskin şəkildə üzə çıxmır. Belə bir vəziyyətdə milli folklorumuzu toplamaq çətin ol- sa da, qürurverici haldır.

Tədqiqat materialları arasında ninnilər, laylalar mühüm yer tutur. Melodiya axıcı xarakterə malik, rəvan hərəkətli olur. Sıçrayışlara isə bəzən rast gəlmək olur. Şimal-Qərb regionunda laylalarda ritmin tez-tez dəyişdiyinə dəfələrlə şahidi oluruq. “Layla janrı bu rayonlarda geniş yayılsa da, oxşama janrı geniş yayıl- mamışdır” [8, s.44-45].

Toplanılan ninni və laylalarda metro-ritmik komponentin əhəmiyyəti də çox böyükdür. Musiqi ölçüsü ədəbi şeir ölçüsü ilə əlaqəlidir. Bu da onların ritmik cəhətcə rəngarəng olmasının təminatıdır. Eyni zamanda laylalar öz sərbəst ritmi ilə diqqət çəkir ki, bu da demək olar bütün nümunələrdə çox geniş şəkildə ritm, ölçü dəyişkənliyinin verilməsi ilə səciyyələnir. Müxtəlif fiqurlu sinkopaların vasitəsi ilə alınan punktir ritm də ninni və laylalar üçün xarakterikdir. Həcmi kiçik olması melodiya laylalarının diapazonunun X5 həcmi aşmaması ilə seçilir.

Ekspedisiya zamanı topladığımız laylalardan bir neçəsini notlaşdırıb, təhlil etdik. Bu nümunələrdən Laylalar (Nümunə№ 8), (Nümunə№ 9) və (Nümunə№ 10) arasında bir sıra oxşarlıq və fərq mövcuddur. Belə ki, melodik sətir formasında cümlələrin sayına, ritmik quruluşuna, məqam dəyişkənliyinə, kadanslarına, diapazonun həcminə görə fərqlənir.

Laylalar	Ölçü	Melodik sətir	Diapazonu	Kadan xüsusiyyətləri	Məqam
(Nümunə№ 8)	Dəyişkən	3 cümlə	K3	Hər üç cümlə mayədə tamamlanır. Tam kadansla.	Şur
(Nümunə№ 9)	6/8	2 cümlə	X5	I cümlə yarım kadansla II cümlə tam kadansla bitir.	Segah
(Nümunə№ 10)	6/8	2 cümlə	X5	Hər iki cümə mayədə tam kadansla tamamlanır.	Segah

Alim və tədqiqatçılarımız tərəfindən toplanan laylalar şur və segah məqamına əsaslanır və həcminə görə nisbətən böyükdür.

Nəticə

Beləliklə, apardığımız araşdırmadan nəzərdən keçirdiyimiz məsələlər kifayət qədər əsaslı nəticələr çıxarmağa imkan verir. Qarşımıza qoyduğumuz əsas məqsəd Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsində ninni və laylaları toplamaq, notlaşdırmaq və müqayisəli təhlil aparmaqdan ibarətdir. Bu rayonlarda xatirələrdən silinmiş, nota salınmamış musiqi folkloru nümunələri həddən artıq çoxdur. Bu günə qədər Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsindən (Şəki, Qax, Zaqatala, Balakən) müxtəlif folklor nümunələri, o cümlədən ninni və laylalar toplansa da, tədqiqat zamanı bir sıra arxaik nümunələrinə də rast gəldik. Şəki rayonundan (Kiş, Qoxmuq, Oxut, Baş Göynük, Aşağı Göynük, Baltalı kəndlərindən) 5 layla, 1 ninni, Qax (Güllü) və Zaqatala rayonundan 2 layla nümunəsi, Balakən rayonundan 1 layla nümunəsi toplayanda tədqiqat üçün zəngin materiallar əldə etdiyimizin fərqinə vardırıq. Ninni və laylaları topladıqdan sonra, onları notlaşdırıb, digər bölgələrlə və o cümlədən, müraciət etdiyimiz bölgə üzrə müqayisəli təhlilini apardıq. Nəticədə Şəki rayonunda ninnilərin mövcud olduğunu, Qax və Zaqatala da isə yox dərəcəsində olduğunu deyə bilərik. Onu da qeyd edək ki, alim və tədqiqatçıların topladığı laylaların həcmi bizim ekspedisiya zamanı topladığımızdan böyükdür. Çünki zaman keçdikcə laylaların nisbətən unudulması baş verir. Etnomusiqişünasların topladığı laylalarda bəzən iki məqam, ölçü dəyişkənliyinə rast gəlinir, öz topladığımız laylalar arasında isə demək olar ki, belə hal müşahidə olunmadı (istisna hal kimi Məkkə Məcidovanın ölçü dəyişkənliyi ilə oxuduğunu deyə bilərik.). Ninnilərdən isə onu deyə bilərik ki, çox kiçik diapazonlu olması ilə seçilir. Bu ninnini Şəki rayonundan Almaz Hacıyeva diapazonu daha böyük həcmdə və ayrı tonallıqda ifa etdiyinin fərqinə vararaq ekspedisiya zamanı milli mədə-

ni irsimiz olan ninni və laylalardan çox arxaik qatlara söykənən nümunələr topladığımızı düşünürük.

Nadir sənət incilərimizdən sayılan ninni və laylaların toplanması, nota yazılması və nəşr edilərək gələcək nəsillərə mənəvi miras kimi ötürülməsi, müqayisəli şəkildə araşdırılması etnomusiqişünaslığın əsas vəzifələrindəndir. Digər janrlar da olan folklor nümunələrimizi də gələcəkdə müqayisəli şəkildə araşdırma aparmaqla milli musiqi irsimizi zənginləşdirəcəyimizi güman edirik. Buna görə də mövcud elmi mənbələrdəki not yazılarının araşdırılması, bu bölgələrdən arxaikləşmiş ninni və layların toplanması, notlaşdırılması, elektron daşıyıcılara köçürülüb gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanması gənc tədqiqatçıların öhdəsinə düşən mühüm və əhəmiyyətli vəzifələrində biridir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Abdurrahmanova X. Şəkiddə musiqi etnoqrafik ekspedisiyalar. // “Konservatoriya” jurnalı 2017, №1, s.50-55
2. Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti (4 cildə) B.: Şərq-Qərb, II cild, 2006, 672 s.
3. Bülbül. Bir ekspedisiya tarixi. / Seçilmiş məruzə və məqalələri. B.: EA nəşriyyatı, 1968, 237 s.
4. Çələbi F.İ. Şəkinin folkloruna bir nəzər. Azərbaycan folkloru antologiyası, VI kitab. Şəki folkloru. Red. Y.Qarayev. B.: Səda, II cild, 2002, 366 s.
5. Kərimova T.M. Ana folkloru. B.: Azərbaycan, 1994, 48 s.
6. İsayadə Ə; Məmmədov N. Azərbaycan xalq mahnıları və oyun havaları. B.: Elm və təhsil, 1984, 74 s.
7. Xalızadə F.X. Yeni əsrdə Azərbaycan etnomusiqişünaslığın vəzifələri / “Azərbaycanşünaslığın cəmiyyəti” konfransının materialları, Bakı, 2001, s.114-117.
8. Xalızadə F.X. İlisunun musiqi etnoqrafiyası dünən və bu gün. // “Musiqi dünyası” jurnalı, 2002, № 1-2(11), s.130-139.
9. Xalızadə F.X. Azərbaycanın ənənəvi xalq musiqisi atlası (ilk ekspedisiyanın ümumi icmalı) // “Musiqi dünyası” jurnalı, 2003, № 3-4(17), s.152-159.
10. Şirinova S.T. Şəki musiqi folklor ənənələri. B.: Nərgiz, 2016, 224 s.
11. Yanoş Ş. Azərbaycan el havaları. B.: Əbilov, Zeynalov və oğulları. 2006, 604 s.

Rus dilində:

12. Халыкзәде Ф.Х. Песни из Шеки. // “Фольклор и этнография”, №3-4, 2006, с.44-53.

Saytoqrafiya:

13. Hacıbəyli Ü.Ə. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Elektron versiyası. URL:<http://musbook.musiqi-dunya.az>

Nasiba JAFAROVA

Doctoral student of the Azerbaijan National Conservatory

ON THE COLLECTION OF LULLABIES IN THE NORTH-WESTERN REGION OF AZERBAIJAN

Summary: *The article talks about folklore examples of children's music-lullabies collected by researchers during the expedition in the North-West region of Azerbaijan (Sheki, Zagatala, Gakh, Balaken). The North-West region stands out for its genre richness. Although lullabies are widespread in this region, we did not find many sources. The main goal of the research is to collect the folklore samples included in the current research and during the expedition, make a comparative analysis of these samples to reveal the specific aspects of the genres and highlight the regional peculiarities. Collecting these folklore samples is important for the science of ethnomusicology.*

Keywords: *folklore, folk music, northwest region, lullabies, classification*

Насиба ДЖАФАРОВА

Диссертант АНК

О СОБРАНИИ КОЛЫБЕЛЬНЫХ ПЕСЕН В СЕВЕРО-ЗАПАДНОМ РЕГИ- ОНЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме: *В статье раскрываются фольклорные образцы детских и колыбельных песен, собранных исследователями в ходе экспедиций в Северо-Западный регион Азербайджана (Шеки, Загатала, Гах, Балакен). Данный регион выделяется жанровым разнообразием. Хотя колыбельные широко распространены в этом регионе, мы не нашли много источников. Основная цель исследования – собрать фольклорные образцы, сделать сравнительный анализ для выявления жанровой специфики и выделения региональных особенностей. Наше исследование в этой области еще раз доказали, что несобранные образцы музыки все еще существуют. Сбор этих фольклорных образцов важен для развития отечественной этномузыкологии.*

Ключевые слова: *фольклор, народная музыка, северо-западный регион, колыбельные, классификация*

Rəyçilər:

sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Ülkər Əliyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fəxrəddin Baxşəliyev